

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Alexandra Hrdinová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Objevení Nového světa a proměny renesanční
filosofie a vědy**

Alexandra Hrdinová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Filozofie

Bakalářská práce

Objevení Nového světa a proměny renesanční

filosofie a vědy

Alexandra Hrdinová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2016

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Janě Černé, Ph.D. za vedení bakalářské práce a také za rady a připomínky.

Obsah

1	Úvod	1
2	Reflexe pojmu renesanční filosofie	3
2.1	Objevení Nového světa.....	4
3	Francis Bacon	8
3.1	Obraz nové vědy a projekt obnovení věd	9
3.2	Kritika dosavadních věd	10
3.3	Baconovo učení o idolech.....	11
3.4	Nová Atlantis	12
4	Thomas More	14
4.1	Morova Utopie a její hlavní teze	14
4.2	Utopie jako reakce na objevení Nového světa.....	17
5	Bartolomé de Las Casas	20
5.1	O zemi indijských – pustošení a vylidňování zpráva nejsilnější	21
5.2	Konflikt se Sepúlvedou	22
6	Michel de Montaigne	24
6.1	Montaignova skepse jako nástroj vyrovnání se s přeměnou světa.....	25
7	Stephen Greenblatt	30
8	Závěr	31
9	Seznam použité literatury	33
10	Resumé	36

1. Úvod

Objevení Nového světa představovalo jeden z důležitých mezníků nejen období renesance, ale i celého vývoje evropské civilizace. Právě toto téma v kontextu renesančního filosofického myšlení a vědění bude v práci interpretováno a reflektováno. Reflektovány a komparovány budou názory několika renesančních myslitelů, především pak Francise Bacona, Thomase Mora, Michela de Montaigne a Bartolomea de Las Casase, muže, který sám zažil události na Novém světě a který stál za právy indiánů. Kritériem pro výběr jejich myšlenek bude právě reflexe objevení Nového světa, ke kterému se oba dva ve svém díle vyjádřili. Montaigne podrobil chování Evropanů v Novém světě tvrdé a nekompromisní kritice. Použitými prostředky k uchopení tohoto tématu budou deskripce, analýza a komparace. Spolu s tím se zaměřím na reflexi proměn v uspořádání systému věd. Důraz bude kladen na tři filosofické proudy, které na dobytí Ameriky reagovaly: utopismus, skepticismus a přírodní filosofie. Práce bude zaměřena zejména na fakta související s utopistickými a idealizujícími tendencemi, které se projevovaly při interpretaci Nového světa.

Práce je rozdělena do několika hlavních kapitol a jejich podkapitol. První dvě kapitoly jsou úvodem k celému tématu práce. Zacílené jsou na stručnou charakterizaci pojmu renesance. Úvod práce pak přechází ke konkrétní reflexi objevení Ameriky v dílech Thomase Mora, Michela de Montaigne, Las Casase a Francise Bacona.

Kapitola čtvrtá je zaměřena na rozbor díla *Utopie* Thomase Mora. Je zde zařazeno vysvětlení pojmu utopistické filosofie jako nástroje k možné přeměně společenských poměrů pod idealizujícím vlivem zámořských objevů. Kapitola pátá se zabývá rozbořem díla Michela de Montaigne a filosofickým směrem, kterým je skepticismus. V šesté kapitole je popsán Las Casasův pohled na dobytí Nového světa a jeho názorová pře se Sepúlvedou. Reflektována je také teorie ušlechtilé divocha. Kapitola sedmá se věnuje dílu Francise Bacona – cílem zkoumání bude jeho projekt velkého obnovení věd, kritika soudobých vědeckých úvah; popis nové metody a prezentace vybraných myšlenek tohoto filosofa v kontextu dějinných událostí.

Závěr práce je zhodnocením výsledků, ke kterým bylo postupně docházeno během studia jednotlivých přístupů a názorů výše zmíněných filosofů. Zařazena bude i komparace stěžejních názorů Bacona a Montaigne. Téma samo o sobě nemá jen historickou a filosofickou dimenzi, ale také společenskou a politickou. Téma práce je vzhledem k rozsahu

materiálu, který se k němu vztahuje, velmi rozsáhlé a nelze zohlednit všechny dostupné či existující názory. Explicitně je velmi těžké určit, který z názorů, jenž je v práci reflektován, je z hlediska moderního člověka ten nejobjektivnější. Ani z hlediska myšlení renesančního je najít jistý konsenzus poměrně složité. Prostřednictvím reflexe vybraných myšlenek a textů je kladen důraz na to nejpodstatnější, co dobytí Nového světa přineslo pro evropské myšlení.

V závěru je také představen jako zastřešení konceptu celé práce názor autora, který zastává směr reflektující události minulosti z pohledu odborníka a autora 20. a 21. století. Tím mužem je Stephen Greenblatt, který svými vědeckými či spíše literárně – odbornými prostředky reflektuje dobu renesance, dobu objevení Nového světa a s tím spojené dobové diskursy na principech nového historismu.

2. Reflexe pojmu renesanční filosofie

Je velmi těžké explicitně vyjádřit to, co obsahuje či vyjadřuje pojem renesanční filosofie. Především je pak ještě obtížnější položit vedle sebe a komparovat výklady odborníků tohoto pojmu v historickém kontextu. Výklady doby renesance, tedy konkrétně doby zhruba od roku 1350 do roku 1600 uchopilo mnoho myslitelů svým originálním, leč může se dnes zdát subjektivním pohledem ovlivněným dobovým diskursem a jejich osobními zkušenostmi či dokonce emocemi, které sice ve vědeckém výkladu mají marginální pozici, leč přesto se s nimi musí částečně kalkulovat nebo naopak jejich výklad je potřeba v rámci vědeckého bádání eliminovat.

Zdá se, že období renesance by bylo možné velmi zjednodušeně charakterizovat jako dobu či programovou snahu o návrat do minulosti, zcela konkrétně pak do doby antiky starého Řecka a Říma.¹ Dobu, kterou dnes nazýváme renesancí, v té době žijící lidé takto nenazývali. Pojem je de facto uměle vytvořený. Poprvé jej interpretoval francouzský historik Julese Michelet. Ten pojmenoval sedmý svazek obsáhlých dějin Francie, který byl jeho dílem, francouzským výrazem *renaissance*.² Jeho výklad však měl spíše skicovitý charakter a nepodařilo se mu zachytit podrobněji a detailněji charakter tohoto historického období.³

Velmi zdařile formuluje problém interpretace pojmu v závislosti na dobovém diskursu Peter Burke ve své knize *Italská renesance*. „Krátce, dnes už nepřistupuji ke kultuře a společnosti renesanční Itálie jako v šedesátých letech. Kdybych usedl k napsání knihy dnes, formuloval bych některé otázky jinak a kapitoly bych uspořádal rozdílně.“⁴

Tak, jako Julese Michelet, i Jacob Burckhardt se rozhodl vytvořit obraz renesanční kultury, tedy toho, co člověka osvobodilo od středověkého temna a závislosti.⁵ Kniha Jacoba Burckhardta *Kultura renesanční doby v Itálii*, která byla vydána v roce 1860, vnímá renesanci zcela odlišně než současní historici a filosofové. Jak Burke připouští, jistě to byl ve své době velký počin pokusit se charakterizovat na základě uměleckých artefaktů významný mezník v lidských dějinách.⁶ „Burckhardtův objev Itálie (stejně jako Winckelmannův) byl jednou z velkých zkušeností jeho života. Vyšel z uměnilovné patricijské rodiny v Basileji, která

¹ ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 7.

² JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s. 7.

³ ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 7

⁴ BURKE, P. *Italská renesance*, s. 17.

⁵ ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 7

⁶ BURKE, P. *Italská renesance*, s. 39.

v době jeho narození roku 1818 byla stále ještě kváziměstským státem.“⁷ Burckhardt byl doslova okouzlen renesančním uměním, ve své interpretaci renesance to jasně dokazuje; používá slova, která se k renesanci vztahují a explicitně vyjadřují jednoznační obdiv a úctu, například dle jeho názoru je renesance ryzí, živelné a intenzivní pronikání všemi oblastmi lidského snažení a bytí.⁸ Podle Burkeho Burckhardt zdůrazňoval, podobně jako Voltair, že podmínkou pro vznik renesance byl materiální potenciál a samozřejmě svobodná bohatá města na severu Itálie.⁹ „Renesanční Itálie se mu stala nejen idealizovanou podobou světa jeho mládí, ale i údivem z moderní centralizované industriální společnosti, kterou nenáviděl.“¹⁰

Těch, kteří reflektovali dobu objevení Ameriky a následné události dle vlastních zkušeností, byl Bartolomé de La Casas. Jeho svědectví přináší očitě a osobní zkušenosti. Kromě něj bylo nově objeveným kontinentem ovlivněno i dílo Michela de Montaigne, Thomase Mora a Francise Bacona. Jejich díla jsou reflektována v této bakalářské práci. Názory, které jsou v rámci jejich prací představeny, jsou nejen rozdílné, v několika případech, zvláště pokud jde o komparaci práce Las Casase a Thomase More, jsou velmi protichůdné.

2.1 Objevení Nového světa

Přibližně kolem roku 1480 se evropská mořeplavba zaměřovala především na severní Atlantik, Baltské a Středozemní moře. Během dalších 150 let pak byla evropskými mořeplavci zpřístupněna všechna moře kromě polárních vod a jižního Pacifiku. Orientačními body mořeplavců byly hvězdy a stejně tak vynálezy jako kompas, nebo astroláb, díky jehož jehle šly hvězdy zaměřit. I s těmito drobnými pomůckami se nám dnes zdá nemožné, že mohli evropští mořeplavci Ameriku objevit.

Zámořské objevy měly samozřejmě nejen své důvody¹¹, ale také důsledky, které způsobily příchod zcela nových poměrů jak v Evropě, tak v objevených zemích. Jednalo se především o nové dělení světa a vznik koloniálních říší a mocností.¹² Obraz světa se změnil a došlo k otevření nových obzorů, které způsobilo proměnu způsobu myšlení člověka a společenského uspořádání.¹³ Nový svět byl často představován jako ráj na zemi, ve kterém lidé mohou žít svobodně a bez problémů. „Tyto ostrovy jsou nádherné, rozličných tvarů, pokryty

⁷ BURKE, P. *Italská renesance*, s. 39.

⁸ BURCKHARDT, J. *Úvahy o světových dějinách*, s. 57.

⁹ BURKE, P. *Italská renesance*, s. 39.

¹⁰ Tamtéž, s. 39.

¹¹ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 10.

¹² KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 17.

¹³ GRAFTON, A. *New World, ancient text: The Power of Tradition and the Shock of Discovery*, s. 21.

tisíci mohutných stromů, jež jakoby se dotýkaly [...]. Všichni, které jsem viděl, byli mladí, nikdo neměl více než třicet let. Všichni byli vyspělí, s pěknými těly a příjemnými tvářemi.“¹⁴ Objevné plavby podnikané v 15. a 16. století pronikavě změnily mapu světa i představy o něm. Svět se náhle podstatně rozšířil. Evropané pochopili, že na zeměkouli netvoří většinu obyvatelstva. To však neznamenalo, že se smířili se svým postavením. Na mnoha místech Ameriky, Afriky a částečně i Asie se snažili obyvatelstvo objevených území podmanit a obrátit je na křesťanskou víru. Zároveň usilovali přivést tyto země pod svrchovanost panovníka, v jehož službách stáli.“¹⁵ Objevitelé a jejich následovníci se zcela mylně domnívali, že se původní obyvatelstvo snadno přizpůsobí evropskému stylu myšlení. Vycházeli zejména z teorií, které jim byly známé, a jež fungovaly v evropském prostředí zcela automaticky – viz pojetí státu, společenská hierarchie, víra a její postavení v životě člověka, dělba práce, styl hospodaření atd. Kolonizátoři se domnívali, že evropský způsob života bude v malých obměnách aplikovatelný v nově objevených lokalitách.¹⁶

Místo souladu byl zaváděn systém otroctví, útlaku a vraždění. Navíc se na obou stranách objevily nemoci a neřesti jako alkohol, které napomáhaly k prohlubování krize stupňující se v průběhu snah o nastolení nového společenského uspořádání v Novém světě. Kromě toho se objevovali utopické až idealizující vize o uspořádání života společnosti, které však byly v praxi realizovány pouze částečně nebo vůbec.¹⁷

Setkávání s mimoevropskými kulturními systémy přineslo nový pohled na evropskou společnost. Jednalo se o oblasti, které se vyvinuly nezávisle na Evropě a až do období zámořských objevů byly bez přímého kontaktu s Evropou. Navíc se ukázalo, že představy o doposud neobjevených oblastech byly značně idealizované, neúplné a často příliš abstraktní, než aby mohly být pravdivé.¹⁸

Když Kryštof Kolumbus 12. října roku 1492 spatřil břehy Ameriky¹⁹, byl pravděpodobně velice zaskočen, protože stav ostrova a obyvatel, které Marco Polo líčil jako vyspělou civilizaci, byli jen barbaři, kterým navíc nerozuměl. Nenašel ani koření, nebo zlato. Pouze bavlnu.²⁰

¹⁴ KOLUMBUS, K. *Lodní deník - Giornale di bordo di Cristoforo Colombo*, s. 161.

¹⁵ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 10.

¹⁶ PAGDEN, A. *The Fall of Natural Man*, s. 69.

¹⁷ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 53.

¹⁸ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 19.

¹⁹ JANÁČEK, J. *Čtyři plavby Kryštofa Kolumba*, s. 146.

²⁰ KOLUMBUS, K. *Cesty Kryštofa Kolumba: deníky, listy, dokumenty*, s. 32

Zámořské objevy znamenaly kromě bohatství také možnost poznání nových odlišných kultur a celkově rozšířily Evropanům obzor.²¹ Například zeměkoule byla popisována jako plocha, kterou obklopuje oceán a ten obývá řada nebezpečných příšer. Tyto názory přetrvávaly dlouho a to navzdory skutečnosti, že učenci té doby věřili, že má země tvar koule.²²

Dalším důvodem, proč se podnikali zámořské plavby, byla touha Evropanů po objevení cesty do Asie, která by nebyla tak komplikovaná jako po souši a po té, co mořeplavci překonali Atlantik, bylo jasné, že země nemůže být placatá, ale že má opravdu tvar koule.²³ Například Kolumbus Atlantický oceán přeplul ve jménu jeho veličenstva španělského krále celkem čtyřikrát.²⁴ „Evropané hledali cestu do Indie, Indonésie a Číny východním a západním směrem, aby získali přístup ke zlatu a koření, aby rozšířili své obchodní vztahy a aby se zmocnili hospodářských práv, která doposud drželi Arabové a jiné asijské národy.“²⁵ Kolumbova motivace k objevení Nové světa byla o to větší, když 17. dubna 1492 se španělským králem Ferdinandem v Santa Fé podepsal smlouvu, ve které bylo řečeno, že má nárok až na desetinu veškeré půdy nově objeveného kontinentu, která zahrnovala i právo na zboží v ní vyrobené a dědické právo i pro Kolumbovi potomky.²⁶

Asi největší dopad mělo objevení Ameriky na domorodé obyvatelstvo, které po příchodu Evropanů začalo strádat. Nejen že se doposud nesetkali s bílou rasou, ale nedokázali si ani představit, co znamená válka, a nechápali, proč běloši tolik touží po zlatě a moci. Zároveň nikdy neviděli zbraně jako puška, nebo střelný prach. Přesto všechno byli k vetřelcům milí a laskaví.²⁷ Nevěděli, že se jim Evropané odvděčí doživotním otroctvím. Kolumbus do otroctví posílal zejména kanibaly, se kterými neměl dobré zkušenosti a kteří byli podle něj zlí, ale silní a statní, a tedy měli naprosto ideální fyziognomii pro otroctví.²⁸ Dali se také zpeněžit a Kolumbovi tak zaplnili finanční díru, která vznikla po tom, co zjistil, že v Americe nenalezne očekávané množství koření a zlata.²⁹

Na základě jeho deníku lze usuzovat, se Kolumbus pravděpodobně cítil být seslán Bohem, aby na Novém světě učinil řád, Ten, kdo ho nechtěl respektovat, byl zabit. Jedinou

²¹ KAŠPAR, *Zámořské objevy*, s. 33.

²² JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s. 11.

²³ GRAFTON, A. *New Worlds, Ancients Texts*. s. 49.

²⁴ Tamtéž, s. 50.

²⁵ KAŠPAR, *Zámořské objevy*, s. 20.

²⁶ GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví: záznaky Nového světa*, s. 74-75.

²⁷ HOLZBACHOVÁ, M. *Amerika, země Indiánů*, s. 185.

²⁸ TODOROV, T. *Cestovatelé a domorodci*, in: Garin, E., *Renesanční člověk a jeho svět*, s. 253.

²⁹ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 59.

alternativou pro Indiány byl úprk do hor, nebo sebevražda. Ne náhodou byly Západoindické ostrovy ke konci 16. století téměř vylidněny.³⁰

Přitom Mayská kultura disponovala znalostmi řady vědeckých disciplín a to například matematikou, astronomií, geografii, lékařstvím a používala také hieroglyfické písmo. Věnovali se umění, řemeslné výrobě, malířství, sochařství a míčovým hrám. Poznávání jejich náboženství a obřadů s ním spojených, bylo pro Evropany do té doby neznámé a často až hrozivé. Jednalo se o polyteizmus, který byl doprovázen obětním systémem.³¹

Las Casas se na téma chování conquistadorů na Novém světě vyjádřil v tomto smyslu: „Myslím, že kvůli těmto bezbožným, ničemným a hanebným skutkům, spáchaným tak nespravedlivě, tyransky a barbarsky, sešle Bůh na Španěly své rozlícení a hněv, neboť celé Španělsko mělo větší, či menší podíl na krvi potřísněných pokladech, za jejichž uchvácení se zaplatilo tak mnohou zkázou a záhubou tolika životů.“³²

³⁰ HOLZBACHOVÁ, M. *Amerika, země Indiánů*, s. 186.

³¹ Tamtéž, s. 60.

³² TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 283.

3. Francis Bacon

Jedním z hlavních cílů novověkých filosofů, bylo zahrnout veškeré dosavadní vědění, které čerpalo z aristotelské filosofie a nahradit ho vědáním novým. Toto nové vědění si kladlo za cíl uspořádat a napravit poznání společnosti, světa a především přírody. Evropa, která byla tehdy názorově i politicky velmi diferencovaná, potřebovala najít společnou řeč.³³

Řešení nabídl anglický filosof, pocházející z rodiny významného státníka, Francis Bacon, jehož hlavním cílem bylo vytvoření systému, který by propojil filosofii, vědu a náboženství.³⁴

Bacon se ve svých nejslavnějších dílech stále obrací k tématu zahrnutí podoby věd stávajících a vybudování věd nových. Problematický stav tehdejších věd byl způsoben nedostatkem základních poznatků, prostředků i metod. Bacon si klade za cíl celý dosavadní systém přepracovat a nabídnout lidstvu alternativu, která ho snáze dovede k pravdivému poznání přírody.³⁵

V tomto ohledu zásadním dílem, které Francis Bacon vydává, je *Nové organon*. V něm objasňuje, že zdrojem našich špatných úsudků je náš rozum, který neumíme používat tím správným způsobem a který se musíme naučit užívat efektivně. Zkrátka je potřeba, abychom všechny metody, které používáme k poznávání přírody, náležitě utřídili.³⁶

Front spis díla obsahuje obraz, na kterém je vyobrazena loď, proplouvající kolem Herkulových sloupů. Poselstvím obrazu je ztvárnění hranic mořeplaveckých navigací a antických znalostí. Jako protiklad k takto vyobrazené starověké tradici je na obraze uveden nápis, který poukazuje na důležitost a vědecký přínos objevu Nového světa.³⁷ Bacon vnímá objevení Ameriky jako „*příčinu a počátek věcí nad jiné znamenitější*“. Věřil tomu, že zámořské plavby napomohly k vymezení a rozvoji jednotlivých vědních oborů. Řada skutečností byla prozkoumána a vysvětlena, intelektuální úvahy byly rozšířeny a samotná filosofie své obsahy odkryla v novém světle. Přitom došlo k rozšíření množství zkušeností.³⁸

Bacon se prostřednictvím díla *Nové organon* snaží lidskému rozumu nabídnout nástroj, který mu pomůže překonat dosavadní filosofii a neutěšenou vědu a naleznout způsob použití

³³ ŠPEDLA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 71.

³⁴ ROD, W. *Novověká filosofie 1: Od Francise Bacona po Spinozu*, s. 19-20.

³⁵ BACON, F., *Nové organon*, s. 12.

³⁶ Tamtéž, s. 40.

³⁷ ČERNÁ J. *Očitá svědectví*, s. 162.

³⁸ Tamtéž, s. 15-16.

svého práva nad přírodou. Lidé podle Bacona často nejdou do hloubky jádra věci, ale spíše kladou velký důraz na přejetá umění a své síly také vynakládají na věci nedůležité. Zanedbávají při tom věci, které by v budoucnu mohly být důležité. Dosavadní vědy se zkrátka opakují do nekonečna a nepřinášejí žádné poznání.³⁹

3.1 Obraz nové vědy a projekt obnovení věd

Projekt velkého obnovení zahrnoval celkem šest celků, skutečně dokončena byla jen předmluva a druhý celek nesoucí název *Nové organon*. Původní záměr obsahoval tyto tematické celky: Klasifikace a přehled věd; Novou induktivní metodu; Popis přírody, na jehož základě je možno s metodou pracovat; Výčet objevů dosažených novou metodou; Částečné a hypotetické závěry odvozené pouze z experimentu, jež by bylo možné přijmout a používat, dokud na ně nebude uplatněna induktivní metoda a na závěr pak přináležejí Filosofická syntéza.⁴⁰

Baconův plán, ačkoliv se jeví ucelený a přehledný, byl tak rozsáhlý ve svých detailech, že nebylo možné, aby ho jeden člověk během svého života zpracoval a navíc ještě zrealizoval. Projekt velkého obnovení věd je projektem pro několik generací.⁴¹

V druhé části Nového organonu Bacon prosazuje rozšíření hranic našeho rozumu, který už by neměl být limitován pomyslnými Herkulovými sloupy. Dle něho je potřeba se vydat na širé moře, které symbolizuje otevřenost a moc vědění. Umění nazývá Bacon výkladem přírody, které je druhem logiky. Tato logika se od té tradiční ovšem výrazně liší ve třech věcech, a to ve způsobu dokazování, v tom, kde začíná zkoumání a svým samotným cílem. Bacon odmítá sylogismus a klade si za cíl nalézt principy, rozličná umění a vyobrazení a popis děl.⁴²

Důležitou součástí Baconovi komplikované induktivní metodologie jsou tři kroky. Prvním je *Tabulka přítomnosti*, do které se zapisuje, kde se daný fenomén, například teplo vyskytuje. Následuje *Tabulka nepřítomnosti*, do které se zapisují všechny případy, u kterých se daný fenomén nevyskytuje. Na závěr je třeba vytvořit *Tabulku stupňů*, která se skládá z: „*Dříve uvedených instancí a v nichž se zkoumá intenzita, míra a stupeň zkoumaného jevu.*“ Díky těmto tabulkám si vytváříme ucelený přehled o procesech, které jsou spojeny s tímto fenoménem.⁴³

³⁹ BACON, F., *Nové organon*, s. 45-46.

⁴⁰ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 19.

⁴¹ Tamtéž, s. 33.

⁴² BACON, F., *Nové organon*, s. 61-62

⁴³ ŠPEDLA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 86-87.

3.2 Kritika dosavadních věd

Jak už bylo řečeno, Bacon se nechtěl opírat o dosavadní aristotelské vědění, nýbrž vytvořit zcela nový systém věd. Název *Nové organon* byl reakcí na Aristotelovo *Organon* a symbolizoval nový přístup k vědě. Bacon tehdy stál na pomyslném tenkém ledě, když kritizoval vědění dosavadní a pokusil se o reinterpretaci biblického příběhu. Tvrdil, že když byl Adam, který toužil po mravním vědění, vyhnán z ráje, ztratil také své vědomosti o přírodě. Adam s Evou totiž v ráji disponovali věděním o přírodě, ovládali ji a byli jejími pány. Právě toto vědění o přírodě museli lidé podle Bacona získat zpět.

Bacon kritizoval dosavadní vědecké poznání jako nedostačující. „Lidský život má být obdařen novými objevy a dostatečným množstvím nových prostředků. O tom však většina lidí nemá ani ponětí.“⁴⁴ Upozorňoval na to, že axiomy, ze kterých se nyní vychází jako z pravdivých, jsou ve skutečnosti neúplné a zavádějící. Bacon uvádí, že: „Člověk totiž věří tomu, co chce považovat za pravdivé. Protože nemá dost trpělivosti k objevování, zavrhuje věci nesnadné, dále věci střízlivé, jež jdou do větší hloubky, neboť je pověřčivý. Zamítá rovněž světlo zkušenosti, protože je pyšný a nadutý, aby se nezdálo, že v mysli prodlévá u věci nepotřebných a pomíjejících, dále odmítá věci paradoxní, poněvadž podléhá běžnému mínění.“⁴⁵

Podle Bacona je důležité, aby došlo k pochopení tohoto stavu věd a byl proveden pokus je překonat. Jinak totiž nelze dosahovat nových poznatků. Baconovo stanovisko je možné chápat jako výzvu strnulému dogmatickému aristotelismu, který byl vyučován na tehdejších univerzitách.⁴⁶

„Ve všech uměních se setkáváme především s tím [...], že se autoři vymlouvají a že z toho, že je jejich umění nespolehlivé, obviňují přírodu; o tom, čeho jejich umění nedosáhne, prohlašují, že je to nemožné i v přírodě“. Bacon jasně deklaruje, že ovládnutí přírody směřuje k obrodě umění a také ke zkvalitnění lidského života.⁴⁷

⁴⁴ BACON, F., *Nové organon*, s. 132.

⁴⁵ BACON, F., *Nové organon*, s. 78.

⁴⁶ PELTONEN, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 41.

⁴⁷ Tamtéž, s. 146.

3.3 Baconovo učení o idolech

Kromě dosavadního stavu věd Bacon kritizoval také sebeklamy rozumu, které jsou známy jako učení o čtyřech idolech, které zabraňují pravdivému poznání a které jsou rozděleny do čtyř skupin, a tedy idol rodu, jeskyně, tržiště a divadla.

Idola tribus, tedy idol rodu, hovoří o naší tendenci nazírat svět z úhlu pohledu, který není objektivní, ale tendenční. Jde o lidský antropomorfismus, který nám zabraňuje vidět věci takové, jaké skutečně jsou, protože si do nich projektujeme sami sebe. Idoly jeskyně, tedy *idola specus*, má původ v Platonově podobenství o jeskyni, kdy každý lidský jedinec poznává svět za svého individuálního úhlu pohledu a tedy nikdy nemůže být v řešení problémů objektivní. Idoly tržiště (*idola fori*), demonstrují na příkladu tržiště, ve kterém každý hovoří jinou řečí, pomýlenost používání slov, kterým neodpovídá žádný předmět. Posledním z idolů je *idola theatri*, které na rozdíl o předchozích idolů nejsou vrozené, ale získávané věděním, konkrétně přejímáním neověřených informací a filosofických systémů.⁴⁸

V kontextu učení o idolech Bacon kritizuje filosofii, která je: „Postavena na příliš úzkém základě zkušenosti a popisu přírody a činí závěry z menšího počtu případů, než by měla.“⁴⁹ Bacon filosofům také vytýká, že věci neuvěřuje a považuje je za pravdivé. Dalším druhem filosofů, kteří podle Bacona postupovali neadekvátně, jsou ti, kteří sice v několika málo pokusech pracovali svědomitě, avšak ve všech zbylých skutečnost překroutili tak, aby jim vyhovovala. Chybné je podle Bacona také propojovat filosofii a teologické tradice.⁵⁰

Bacon si přál, aby existovaly dva prameny věděním, které by si vzájemně pomáhaly a doplňovaly se. Jedna metoda by měla myšlení objevovat a druhá pěstovat. Ti, kteří nemají čas na to objevovat a hledat metodu pravdy a poznání a pro které je metoda pěstování snazší, Bacon přeje, aby měli úspěch a dosáhli všech svých cílů. Pokud se však objeví jedinec, který se nespokojí s dosavadním poznáním a touží své vědomosti kumulovat a díky tomu zvítězit nad přírodou, je vítán mezi opravdové syny vědy, kteří hledají bránu do tajů přírody.⁵¹

V Novém organon je patrný jeho obdiv k nově objevené Americe, která pro něj znamená zcela nové pole bádání a možnost zkoumání přírody. Přičemž věřil, že se v budoucnu uskuteční

⁴⁸ ŠPEDLA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 84-85.

⁴⁹ BACON, F., *Nové organon*, s. 110.

⁵⁰ Tamtéž, s. 110.

⁵¹ BACON, F., *Nové organon*, s. 85-86.

nové objevné plavby, které poskytnou obyvatelům Evropy další poznatky o světě a především přírodě, kterou díky těmto vědomostem bude možné snáze ovládnout.⁵²

3.4 Nová Atlantis

Dalším Baconovým dílem, které nedokončil a které ovlivnilo objevení Nového světa, je Nová Atlantis, ve které autor demonstruje své představy o ideální vědecké činnosti. Ty jsou akcentovány především v poslední části, kdy Otec Šalamounova domu hovoří s „členem předsednictva bensalemské akademie věd.“⁵³

Utopických děl, jako byla Nová Atlantis, vzniklo po objevení Nového světa mnoho a všechny si kladly za cíl: „Vybudovat vědeckou organizaci, která měla koordinovat teoretické úsilí většího počtu vědců v zájmu praktického využití výsledků bádání.“⁵⁴

Velice důležitou roli hraje v díle Nová Atlantis Šalamounův dům, díky kterému lidstvo dospělo k vědeckému pokroku a ve kterém se věnují zkoumání přírody, které může být ku prospěchu lidem. A právě zde se opět vracíme k Baconově základní vizi, a tedy ovládnutí a pochopení přírody, ze kterého by lidstvo mělo těžit.⁵⁵

Na *Nové Atlantis* se v rámci aplikace relevantního vědeckého poznání vyskytují apatiky, kde se připravují léčiva, všemožné mechanické nástroje, které slouží k výrobě papíru, plátna, nebo hedvábí. Dále jsou zde pece, lázně, jezera a také domy, kterých je několik druhů. Domy optiky, domy akustiky, domy strojů, domy matematiky. Všechny tyto věci vzbuzují obdiv a lehce by mohly zmást lidský rozum, ovšem obyvatelé Nové Atlantis je prezentují jako něco obyčejného a běžného.⁵⁶ Veškeré obyvatelstvo Nové Atlantis ctí mudrce (otce), kteří se pohybují kolem Šalamounova domu, jejichž úkolem je poznání Boha. Ovšem toto poznání se nevztahuje k jeho klasické teologické podobě, nýbrž k tomu, co Bůh stvořil na zemi, čímž se myslí příroda. Zde Bacon předkládá, že zdrojem poznání na ostrově Bensalem není filosofie, ani náboženství, ale věda a dokonalé poznání přírody.⁵⁷

Zde je opět patrný Baconův pokus o legitimizaci vědění o přírodě a touha po ideálním uspořádání lidské společnosti, jejíž hlavním činitelem je věda. Ač jde o alegorii a fantastickou představu o zemi zaslíbené, ve které lidé žijí spokojení a šťastní, Nová Atlantida byla pro

⁵² GRAFTON, A. *New Worlds, Ancients Texts*. S. 198.

⁵³ BACON, F., *Nová Atlantis*, s. 11.

⁵⁴ ROD, W. *Novověká filosofie I díl*, s. 20.

⁵⁵ YATES, F.A. *Rozenkruciánské osvícenství*. 1. vydání, s. 159.

⁵⁶ BACON, F., *Nová Atlantis*, s. 37-39.

⁵⁷ SPITZ, D. *Bacon's New Atlantis : A Reinterpretation*. In: *Midwest Journal of Political Science*. s. 59.

Bacona symbolem toho, jak by se na světě mohlo žít, pokud bychom od základů změnili svůj postoj k životu a přírodě.⁵⁸

⁵⁸ BACON, F., *Nová Atlantis*, s.101.

4. Thomas More

Filosofem, který ve svém díle reflektoval objevení Nového světa a zároveň významným představitelem renesančního humanismu, byl Angličan Thomas More (1478-1535). More studoval klasické latinské a řecké autory a věřil, že antické ideály pomohou k obnovení filosofie. Na počátku 16. století More poprvé použil termín utopie. Bruce tento filosofický směr ve své knize *Three Early Modern Utopias* shrnuje takto: „utopismus je jedinečný způsob uvažování o politice a společnosti, který hledá nejdokonalejší, nejlepší, či nejšťastnější formu společnosti, která není vázána na existující instituce.“⁵⁹

Abychom pochopili Morovu filosofii, je nutné dívat se na něj v kontextu jeho doby. Tehdy rozvíjející se humanismus byl veřejností vnímán jako obdoba filosofie. Humanisté ovšem filosofii vnímali pouze jako část filosofických žánrů. Kladli si za cíl, aby byla teologie a filosofie stejně vážené a oddělené obory. Velice podstatná byla pro humanisty morální filosofie.⁶⁰

Morova *Utopie* je chápána jako kritika anglické společnosti včetně jejího zákonodárství. Autor v ní prezentuje svou představu o ideálním státu, ve kterém má každý tolik, kolik potřebuje a všichni dohromady pracují pro společnost⁶¹

Ačkoliv utopická díla přinášela nové ideály, u široké veřejnosti se netěšila velké oblibě, dokonce lidé jimi mnohdy pohrdali.⁶²

Pravděpodobně během každé historické epochy vznikala utopická díla a vždy byla snem o tom, že existuje něco lepšího, nějaká dokonaleji uspořádaná lidská společnost. Po objevení Nového světa tyto tendence ještě zesílily a nové objevené kmeny, rostlinné a živočišné druhy fantazii utopický autorů ještě více podnítily. Thomas More se tak stává tvůrcem tzv. sociální utopie, ve které: „neexistuje soukromé vlastnictví, vykořisťování člověka člověkem, kde lidské vztahy jsou postaveny na úplně jiném základě než ve společnosti.“⁶³

4.1 Morova Utopie a její hlavní teze

Morova utopie, která byla poprvé vydána v roce 1516 u Thierry Maertense pod názvem *Knížka vpravdě zlatá a stejně užitečná jako zábavná o nejlepším stavu státu a o novém ostrově*

⁵⁹ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 62.

⁶⁰ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 67.

⁶¹ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 33.

⁶² MILLER, D. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, s. 543.

⁶³ MORE, T. *Utopie*, s. 10.

Utopii. Kniha se skládá ze dvou primárních částí: *Řeč znamenitého Rafaela Hythlodaia o nejlepším státu* a *O ostrově Utopii obecně*. Na začátku díla je uvedena předmluva, která je psána formou dopisu Morovu příteli Petru Aegidioviovi.⁶⁴

První část knihy je pomyslnou kritikou tehdejší společnosti, konkrétně politické situace v Anglii a především pak vlády Jindřicha VIII. K té se More otevřeně vyjadřoval a poukazoval na špatnou reformu, která dovoluje šlechtě rozkrádat majetek církve.⁶⁵

Druhý díl je pak věnován detailnímu popisu ideálního ostrova z úst fiktivního vypravěče Rafaela Hythlodaia, účastníka objevných plaveb Ameriga Vespucciho, který Morovi líčí, co vše na svých plavbách zažil. Skrze postavu Rafaelova se More snaží nastavit zrcadlo anglické společnosti⁶⁶ Hythlodaios dokonale ovládá jazyky, především pak latinu a řečtinu a jeho hlavním zájmem je filosofie.⁶⁷

More se při psaní pravděpodobně inspiroval knihou *Chvála bláznovství* od holandského myslitele Erasma Rotterdamsého, protože chtěl, aby jeho představení země, ve které žijí lidé na vysoké společenské úrovni, přišlo až po Rotterdamské zemi, kde žijí blázni.⁶⁸

More umístil ostrov Utopie do oblasti nacházející se poblíž pobřeží objevené Ameriky. Jeho ostrov byl nepřístupný, protože král Utopos záměrně nechal území své země obtéci vodou. V tomto fiktivním prostoru, ve kterém hrála hlavní roli touha po obsazení vzdáleného a neznámého území, mohla být dokonale realizována Morova vize ideálního státu. Prostorové vymezení totiž v utopickém žánru představuje stěžejní prvek.⁶⁹ Takové území je odborně nazýváno prostorovým archetypem a většinou se jedná právě o osamocené a nepřístupné ostrov, náhorní plošinu, či o nedosažitelný vrchol hory. Nedotknutelnost a uzavřenost mají klíčovou roli pro existenci světa, ve kterém mohou jednotliví myslitelé s jistotou realizovat své vize.⁷⁰

More si ve své knize při vymýšlení jmen měst, postav, řek a národů často pomáhá řečtinou a skládá jednotlivá slova dohromady. Většina těchto slov etymologicky na čtenáře nepůsobí důvěryhodně, ale spíše komicky. Například název Amaurotum, což je hlavní město Utopie, je vytvořený ze slova *amauros*, které v řečtině znamená tmavý.⁷¹

⁶⁴ MORE, T. *Utopie*, s. 5.

⁶⁵ GORFUNKEL, A. CH. *Renesanční filosofie*, s. 142-144.

⁶⁶ MORE, T. *Utopie*, 77.

⁶⁷ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 437.

⁶⁸ KŘIVSKÝ, P. Doslov. More, T. *Utopie*, s. 124.

⁶⁹ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 18.

⁷⁰ AÍNSA, F. *Vzkříšení utopie*, s. 21.

⁷¹ KŘIVSKÝ, P. Doslov. More, T. *Utopie*, s. 128.

Utopie ovšem není jen dílem kritickým a cynickým, autor v ní popisuje i pozitivní vlastnosti obyvatel a odvážného krále Utopa, který zemi objevil, nastolil pořádek a nebál se svou zemi oddělit od pevniny.⁷² Velice zajímavým jevem v Utopii je i to, že si je s Anglií i přes ohromnou vzdálenost, která je mezi těmito zeměmi, geograficky velmi podobná. Má podobný počet měst, je ostrovem a také má podobnou rozlohu.⁷³ Autor také nastiňuje rodinný život Utopistů, kteří mají například určeno, že počet členů se musí být minimálně deset a maximálně patnáct. Pokud je rodina početnější, dospělí členové se musí převést do jiné rodiny.⁷⁴ Co se týče nemocí, tak obyvatelstvo Utopie jimi téměř netrpí a léky tedy využívají nejméně za všech národů.⁷⁵ Lidé v Utopii žijí svobodně a proto je Morova *Utopie* řazena mezi utopie svobody.⁷⁶

Utopie je charakteristická také velkou náboženskou tolerancí, kdy má každá její občan možnost zvolit si to, co je mu nejbližší, proto je zda také velká pestrost všemožných vyznání. Nicméně největší a rozumem nejobdařenější část obyvatelstva uctívá nepoznatelné božstvo, které není hmotné, ale rozprostřené ve vesmíru.⁷⁷

Na Utopii panuje také mnoho striktních pravidel, která se musí dodržovat. Například v práci jsou lidé hlídáni úředníky a nesmí pracoviště samovolně opustit. Co se týče nevěstinců, hostinců a dalších míst, kde by se lidé mohli sdružovat, jsou na Utopii zakázána.⁷⁸ Někteří jedinci ale na doporučení kněží mohou přestat pracovat jako rolníci, ale začít se důkladně vzdělávat ve vědách. Ti, kteří uspějí, mohou pracovat jako vyslanci, nebo mohou být dokonce určeni jako vladař.⁷⁹ Pokud někdo ve svém úřadu zklame a chová se nečestně, soudí ho vládce, úředníci a cenzor. Pokud se nějakého přestupku dopustí kněží, senát ho nemůže potrestat.⁸⁰ Je zajímavé, že ačkoliv More anglickou církev, stejně jako šlechtu považuje za parazitující na obyvatelstvu, v Utopii jsou kněží považováni za nejvyšší stav.⁸¹

Vztahy mezi obyvateli byly ve vytváření ideálního světa velice důležité. Utopičtí žili hédonickým způsobem života a hledali trvalou blaženost. Filosofové a moudré instituce dohlíželi na to, aby se na ostrově dobře žilo a jeho obyvatelé byli šťastní.⁸² Pokud někdo

⁷² ROTHSTEIN, E. *Visions of utopia*, s. 62.

⁷³ KŘIVSKÝ, P. Doslov. More, T. *Utopie*, s. 129.

⁷⁴ MORE, T. *Utopie*, 68.

⁷⁵ MORE, T. *Utopie*, 88.

⁷⁶ AÍNSA, F. *Vzkříšení utopie*, s. 21.

⁷⁷ MORE, T. *Utopie*, 105.

⁷⁸ ROTHSTEIN, E. *Visions of utopia*, s. 63

⁷⁹ MORE, T. *Utopie*, 66-67.

⁸⁰ NENDZA, J. *Religion and Republicanism in More's Utopia*, s. 202.

⁸¹ MORE, T. *Utopie*, 66.

⁸² KŘIVSKÝ, P. Doslov. More, T. *Utopie*, s. 132.

onemocněl těžkou chorobou, lékaři se snažili co nejvíc potlačit bolest a člověka povzbuzovat, aby mu poslední chvíle udělali co nejlepší. Utopičtí také věřili v to, že je člověk schopen pomocí silné vůle tělo bolesti zbavit. Pokud ani to nepomohlo, byla vždy připravena varianta eutanázie.⁸³

Směnný obchod z důvodu zákazu soukromého vlastnictví na Utopii neexistoval a také došlo i k odstranění peněz (fungoval pouze zahraniční obchod). Každý měl dostávat vše, co potřeboval k spokojenému životu.⁸⁴ Všechno patřilo všem, a proto na ostrově nebyl patrný rozdíl mezi chudým a bohatým. Nikdo u utopijských se nemusel bát, že o něj, nebo o jeho děti nebude postaráno. Naprosto vymizel element existenciálního strachu. V utopijské společnosti byly ceněny vědomosti, dovednosti a tělesná zdatnost. Proto bylo důležitým aspektem této společnosti dosažení kvalitního vzdělání.⁸⁵

Přitom měli lidé na ostrově poměrně dost prostoru na své volnočasové aktivity, pracovní den byl čtyř, nebo šesti hodinový. V takové společnosti nebyla podle Mora potřeba velkého množství zákonů. Platné zákony byly psány srozumitelnou a přesnou formou tak, aby byly pochopitelné pro každého z obyvatel Utopie. Každý z nich měl jasně vymezeny své povinnosti a úkoly. Pokud by je neplnil, hrozil mu trest.⁸⁶ Po uplynutí pracovní doby se většina obyvatel věnovala vzdělávání. Každý den probíhaly přednášky a těch se mohl zúčastnit každý.⁸⁷ Lidé v utopii sice museli dodržovat přísný pracovní režim, ale bylo o ně vždy postaráno a nemuseli mít starost o své živobytí.⁸⁸

4.2 Utopie jako reakce na objevení Nového světa

I přes jasně definovanou podobu fungování života na ostrově, reálně existovala řada faktorů, které by vzniklý utopický stát v Novém světě snadno a poměrně rychle zničily.⁸⁹ Mezi ně lze zařadit rozličné choroby, se kterými si imunitní systém původních obyvatel v nově objevených územích nedokázal poradit. Velké riziko představoval i dovoz alkoholu, který byl Indiánům intenzivně distribuován, a na kterém se velmi rychle stávali závislími. A především tady nebyl od Evropanů naplněn princip rovnosti všech, stejná práva pro všechny a stejné životní podmínky. V průběhu 16. století se čím dál více ukazovalo, že ostrov Utopie je idea,

⁸³ NENDZA, J. *Religion and Republicanism in More's Utopia*, s. 199.

⁸⁴ MORE, T. *Utopie*, s. 6.

⁸⁵ Tamtéž, s. 83.

⁸⁶ Tamtéž, s. 79.

⁸⁷ Tamtéž, s. 66.

⁸⁸ Tamtéž, s. 115.

⁸⁹ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 69.

kteřá nemá šanci fungovat a koexistovat s jinými státními zřizenými. I přes tuto skutečnost byl Thoma More označován za myslitele, který předběhl svoji dobu.⁹⁰

Amerika se pro Evropany stala prostorem, který představoval možnost pro realizování utopie, a to na základě touhy Evropanů po dosažení země zaslíbené. Představa pozemského ráje byla křesťany vnímána jako cesta osvobození od bídného pozemského života.⁹¹ Tudíž docházelo k formování představy Ameriky jako utopistického území.⁹²

Jak píše Delumeau: „Je velký rozdíl mezi královstvím nebeským a rájem a značně se liší. Království nebeské je nebeskou klenbou a ráj pod touto klenbou na zemi. Rozkoš království nebeského spočívá v možnosti spatřit Boha a sdílet věčnou blaženost se šťastnými anděly, zatímco rajská rozkoš spočívá na krásných a vytoužených stromech a na nádherném veletoku, který ráj zavláhuje.“⁹³ Představa ráje se tímto stává reálně uchopitelnou a přestává být nedosažitelná.⁹⁴ Delumeau vysvětluje tuto změnu pohledu na ráj „snem o zlatém věku“. Zásadním rysem renesanční společnosti byl podle jeho názoru pesimismus, který pramenil ze strachu z božího trestu a konečnosti světa. Právě snění o zlatém věku vyvracelo pesimismus z myšlení renesančního člověka.⁹⁵ Objevení Nového světa s sebou přineslo naději na obnovu zlatého věku. Lidé věřili, že skutečný ráj na zemi existuje a dokonce se domnívali, že Indiáni by mohli být potomky Adama a Evy.⁹⁶ Obyčejný člověk žijící v renesanční době měl strach z božího trestu a neměl žádné jistoty. Žít mu pomáhala naděje na existenci pozemského ráje.⁹⁷

More se na závěr svého díla vysvětluje, že ho k jeho napsání vedla krize tehdejší společnosti, která byla diferencována na početnou skupinu lidí, kteří žili na dně a malou skupinu bohatých, kteří byli nenasytíni a na úkor chudých se snažili získat ještě větší majetek.⁹⁸ Právě z tohoto důvodu v Morově Utopii neexistovalo soukromě vlastnictví, ani peníze jako platidlo. Věřil, že společnost kazí touha po moci a majetku a kdo nemá majetek žádný, musí svou pozornost logicky zaměřit na něco jiného. V Morově Utopii to bylo veřejné blaho.⁹⁹

⁹⁰ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 55.

⁹¹ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 269

⁹² Tamtéž, s. 273.

⁹³ DELLUMEAN, J. *Dějiny ráje, zahrada rozkoše*, s. 147.

⁹⁴ DELLUMEAN, J. *Dějiny ráje, zahrada rozkoše*, s. 147.

⁹⁵ DELLUMEAU, J. *Hřích a strach, Pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*, s. 137.

⁹⁶ Tamtéž, s. 139 – 140.

⁹⁷ DELLUMEAN, J. *Dějiny ráje, zahrada rozkoše*, s. 47.

⁹⁸ MORE, T. *Utopie*, s. 117.

⁹⁹ Tamtéž, s. 115.

Thomas More bývá často obdivován za svou morální integritu a smysl po spravedlnosti. Jeho zeť dokonce usiloval o to, aby byl Thomas uznán za světce.¹⁰⁰

¹⁰⁰ TAMPIEROVÁ, H. *Thomas More – státník a teolog. 1. vyd.*79-81.

5. Bartolomé de Las Casas

Jedním z filosofů, kteří ve svém díle reflektovali objevení Nového světa byl i španělský misionář Bartolomé de Las Casas (1484 – 1566), který byl Kolumbovým současníkem a který se do Nového světa podíval díky jeho synovi, Diegu Kolumbovi.¹⁰¹ Las Casas dostal od Ximenese titul Ochránce Indijců (protektor de los indios). Tato jeho role nebyla jednoduchá. Setkání Evropanů s obyvateli Nového světa se podobalo boji. Conquistadoři zneužívali své moci a usilovali o získání slávy a co největší kořisti.¹⁰² Po všem, co Las Casas na Novém světě viděl, se rozhodl v roce 1523 vstoupit do řádu dominikánů. O dvanáct let později se pak na Nový svět vrátil a bojoval za práva Indiánů.¹⁰³ Las Casas původně na Nové svět odjel s cílem zlepšit svou životní situaci. O prvních létech, které na Novém kontinentu strávil, nemáme mnoho informací. Je ale známo, že vlastnil tzv. encomiendu, tedy měl přiděleno několik sloužících. Prvky encomiendy (systému patronátu statkářů nad částí indiánského obyvatelstva) byly v některých oblastech Ameriky pozorovatelné až do 20. století (viz andská oblast).¹⁰⁴ Hlavním úkolem encomiendy bylo poskytnout ochranu původním obyvatelům a usnadnit jim přechod do křesťanské společnosti. Evropané chtěli, aby Indiáni tvořili spořádané poddané španělské koruny.¹⁰⁵

V roce 1512 se Las Casas jako první z kolonizátorů nechal vysvětit na kněze a to byl pravděpodobně první krok jeho boje za práva indiánů.¹⁰⁶ Casas byl dokonce později nazýván duchovním otcem „černé legendy“.¹⁰⁷ Tato legenda je založena na kritice a názorech, které souvisely s krutostí Španělů v Novém světě.¹⁰⁸

Osoby jako Las Casas byl pro domorodé obyvatelstvo nesmírně důležité. Příchod conquistadorů pro ně totiž znamenal zlom v podobě demografického zhroucení. Za vysokou úmrtnost Indiánů ale nenesly vinu pouze války, ale také nemoci, které na Nový svět zavlekli Evropané.¹⁰⁹ Úbytek domorodé populace je též připisován systému nucených prací, především pak těžká práce v dolech, do kterých byli Indiáni zapojováni. Španělé přijali za vlastní systém veřejně prospěšných prací, zvaný *mita*. Dále to bylo opatření nazývané repartimiento, podle něhož byli Španělů, na určité časové období přidělováni Indiáni, kteří pro ně vykonávali různé

¹⁰¹ TODOROV, T. *Cestovatelé a domorodci*, s. 261.

¹⁰² BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 243.

¹⁰³ TODOROV, T., *Cestovatelé a domorodci*, s. 261.

¹⁰⁴ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 169.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 134.

¹⁰⁶ LAS CASAS, B. *O Zemi Indijských*, s. 186.

¹⁰⁷ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 143.

¹⁰⁸ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 141.

¹⁰⁹ GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví: zázraky Nového světa*, s. 83.

práce.¹¹⁰ Postupně také u Indiánů začala klesat porodnost. Las Casas popisuje tuto skutečnost a uvádí, že indiánští muži byli vzdalováni od svých rodin za výkonem těžké práce v dolech a jejich ženy zase tvrdě pracovali při obdělávání polí. Toto násilné odtržení mužů od žen a rozbití rodin vedlo k snižování počtu nově narozených indiánských dětí.¹¹¹

5.1 O zemi indijských – pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější

Do systému správy dobytých území přichází Las Casas s aktivní polemikou vůči přístupu španělských conquistadorů a záhy se staví na stranu indiánů, bojuje za jejich práva a conquistadory tvrdě kritizuje. Jeho cílem bylo také porozumění domorodému obyvatelstvu. Dominikánský mnich dobře znal latinu i jazyk, jímž byla označována tehdejší španělština – vulgo.¹¹² Asi nejslavnějším dílem, ve kterém se Las Casas otevřeně vymezuje vůči chování conquistadorů, je kniha *O zemích indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější (Indiarum devastationis et exicidii narattio brevissima)*.¹¹³

Tato kniha byla původně zamýšlena jen jako zpráva, kterou Las Casas adresoval Filipu II. Španělskému. Chtěl totiž králi vylíčit stinné stránky conquisty. V textu zprávy je popisováno protiprávní obsazování půdy, které Las Casas obhajuje tzv. přirozeným zákonem. Podle něj mají výsostné právo na vlastnictví půdy jen Indiáni.¹¹⁴ Casas dále zdůrazňuje skutečnost, že Španělé se mají zabývat evangelizací. Velkou část svého díla věnuje Casas Peru, ve kterém je podle jeho názoru domorodé obyvatelstvo utlačované nejvíc.¹¹⁵ Indiáni přitom byli podle Las Casase velmi věrní svým pánům, skromní a mírumilovní. Španěly naopak vnímal jako kruté a bezohledné vrahy.¹¹⁶ Příčinu jejich chování viděl Lac Casas v touze po moci a bohatství, především pak zlatě.¹¹⁷ Jediné, co na Evropanech Casas obdivuje, je jejich odvaha, kterou museli mít obrovskou, když se vydali na dlouhou a neznámou cestu hledání Nového světa s nejistým výsledkem.¹¹⁸

Las Casas dokonce vytvořil tzv. „projekt vesnické kolonizace“ a předložil ho „Radě pro Indie“. Hovořil v něm například o tom, že by každá společenská buňka měla být tvořena šesti

¹¹⁰ BITTAR, T. Dobývání nových světů, s. 69.

¹¹¹ LAS CASAS, B. *O Zemi Indijských*, s.32.

¹¹² BITTAR, T. Dobývání nových světů, s. 93.

¹¹³ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 138.

¹¹⁴ LAS CASAS, B. *O Zemi Indijských*, s. 3.

¹¹⁵ LAS CASAS, B. *O Zemi Indijských*, s. 19-20.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 20-21.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 22.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 172.

páry Indiánů a jedním párem Španělů.¹¹⁹ Tento svůj pokus v roce 1537 zrealizoval a Indiány na patnáct let poslal do přírodních rezervací Nueva, Veparez a Jerusalén.¹²⁰ Tento Casasův pokus se ale kvůli nepřátelství a nedostatku zdrojů nezdařil.¹²¹ V indiánské společnosti, zlomené všemi ranami, které jí Evropané zasadili, se začala objevovat nechuť k životu (*desgana vital*), která se projevovala depresemi, apatií, nebo sebevraždami.¹²²

5.2 Konflikt se Sepúlvedou

Nicméně už před vydáním svého slavného díla *O zemích indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější* se Las Casas zabýval otázkou oprávněnosti dobytí a obsazení amerického území. Známa je v tomto ohledu tzv. Valladolidská diskuze, ve které se proti Las Casasovi postavil Ginés de Sepúlveda. Jejich pohledy na oprávněnost dobytí Ameriky byly odlišné a Las Casas na rozdíl od Sepúlvedy striktně odsuzoval. Sepúlvedra ho naopak obhajoval.¹²³ Svě myšlenka Sepúlveda vyjádřil ve spisu *Nový demokrat neboli O spravedlivých důvodech války vedené proti indiánům*. Sepsání tohoto spisu Las Casas pochopil jako útok proti své osobě.¹²⁴ V rámci Valladolidské diskuze Sepúlveda indiány nazval barbary a tvrdil, že války proti nim jsou dovolené.¹²⁵

Je zřejmé, že Las Casas byl Indiány opravdu okouzlen a na základě této náklonosti vznikl tzv. „mýtus ušlechtilého divocha“. Ten byl u Evropanů pravděpodobně vyvolán vlivem tropického podnebí, způsobem života a vzhledem Indiánů. Především to pak byly i jejich povahové rysy jako čistota, pokora a nevinnost, které Las Casasovi tolik připomínali Adamův život v Ráji.¹²⁶ Stejně jako Las Casas i Kryštof Kolumbus a Amerigo Vespucci podpořili konstrukci mýtu ušlechtilého divocha. Kolumbus dokonce v jednom ze svých deníků napsal, že jsou to zkušení mořeplavci a velice bystří lidé.¹²⁷ Podle Vespucciho bylo zase domorodé obyvatelstvo prosté a žilo v naprostém spojení s přírodou.¹²⁸ Tento mýtus je podle Budila spojen s vírou v nalezení pozemského ráje, ve kterém jeho obyvatelé žijí ještě v původním stavu jako přírodní národy. Šlo ovšem pouze o jednu z utopistických konstrukcí.¹²⁹

¹¹⁹ AÍNSA, F. *Vzkříšení utopie*, s.129.

¹²⁰ Tamtéž, s. 130.

¹²¹ Tamtéž, s. 135.

¹²² CHALUPA, J. Spory o duše a těla, In: ČERNÁ, J. Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků, s.41.

¹²³ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 252.

¹²⁴ Tamtéž, s. 251.

¹²⁵ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 180.

¹²⁶ Tamtéž, s. 193.

¹²⁷ KOLUMBUS, K. *Cesty Kryštofa Kolumba: deníky, listy, dokumenty*, s. 75.

¹²⁸ VESPUCCI, A. *Mundus novus*, s. 5.

¹²⁹ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 270.

Dalším člověkem, který řešil otázku práv Indiánů, byl španělský teolog a právník Francisco de Vitoria.¹³⁰ Ten v rámci hledání kompromisů přišel s myšlenkou doktríny o tzv. „justos títulos“ (oprávněné nároky), které hovořili o možnosti šíření evangelia v zemích, obývaných barbary. Princip těchto doktrín spočíval v ochraně pokřesťanštělého obyvatelstva persekuci těch, kteří nové náboženství nepřijali.¹³¹

Boj za svobodu a práva Indiánů byl Las Casasovou celoživotní snahou. Především se zasloužil o tzv. *Nové zákony (Leyes Nuevas)*, které jsou „sbírkou zákonů a nařízení, jedinečnou v dějinách práva tím, že jsou v podstatě probojovaným dílem jednotlivce, jenž nebyl zákonodárcem,“¹³² a jejichž předlohou byla právě jeho slova. Zákony ovšem vyvolaly nevoli ze strany conquistadorů, dokonce se proti nim postavili i někteří soudci a nakonec tyto zákony v listopadu roku 1545 císař Karel V. odvolal a zrušil.¹³³

Počet indiánů, kteří zemřeli během genocid a dobytelského útlaku Evropanů znamenal pro tento národ katastrofu v podobě ztráty až 90 % původního obyvatelstva, které zmizelo během prvních sto let, kdy Evropané začali Ameriku kolonizovat.¹³⁴

¹³⁰ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s.176.

¹³¹ CHALUPA, J. Spory o duše a těla, In: ČERNÁ, J. Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků, s.37

¹³² LAS CASAS, B. *O Zemi Indijských*, s.210.

¹³³ BITTAR, T. *Dobývání nových světů*, s.23.

¹³⁴ ELLIOT, J. H. *Empires of the Atlantic World: Britain and Spain in America 1492 – 1830*. s. 64

6. Michel de Montaigne

Michel de Montaigne (1533 - 1592) byl jedním z hlavních představitelů renesančního skepticismu. Jeho hlavním a jediným dílem jsou *Eseje*, které byly oblíbenou četbou své doby a to i na královském dvoře. Jejich součástí je *Apologie Raymunda ze Sabundy*, která je vnímána jako stěžejní text Montaignova skepticismu. *Apologii* Montaigne reaguje na Sabundovo dílo *Theologia naturalis sive liber creaturarum magistri Raymondi de Sabonde*. Montaigne se ve své filosofii opírá o tzv. pyrrhónský skepticismus. Podle Pyrrhóna je člověk závislý na své přirozenosti, kterou nelze nahradit či přeměnit lidskou moudrostí. Podobně Montaigne uvažuje o lidské moudrosti, která podle něho člověka nedokáže ochránit.¹³⁵

Striktní vymezení vůči scholastickému aristotelismu vyústilo v přístup, jehož základem byla nutnost posoudit a zrevidovat veškeré závěry vyplývající ze scholastických tezí, a to z racionálního hlediska.¹³⁶ „Smysly, jimiž poznáváme svět, jsou nedokonalé a omezují schopnost člověka vznášet nárok na jakékoli poznání (jediný Bůh je vševědoucí).“¹³⁷ Na jiném místě uvádí: „Neschopnost člověka závazně říci buď vím, či nevím, vede k otázce, co vím (Que sais-je?), odrážející obezřetné zdržení se úsudku.“¹³⁸ Každý člověk by měl podle Montaigne podrobně prozkoumat smysl svého života.¹³⁹ „Lidé se mýlí: od krajnosti s pouhým vodítkem příležitosti chodí se snáze než širokou a otevřenou cestou střední, snáze se žije uměle než přirozeně, ovšem také méně vznešeně a méně náležitě. Velikost duše nezáleží ani tak v tom, aby usilovně špěla vzhůru a vpřed, jako v tom, aby se uměla omezit a zavést v sobě řád. Veliká duše pokládá za veliké vše, co je dostatečné, a projevuje svou vysokomyslnost tím, že dává přednost věcem středním před vynikajícími. Nic není tak krásné a oprávněné jako dobře plnit svůj úkon člověcky a plnit jej, jak plněn má být, a není vědy tak nesnadné jako umět dobře a přirozeně prožít tento život; a nejkázonosnější z našich nemocí je opovrhovat naší lidskou povahou.“¹⁴⁰

Montaigne tvrdí, že: „Zkoumání sebe sama je naší čelnou povinností a úkolem.“¹⁴¹ Ve svém díle se zabíral relativitou možností lidského poznání a vidění skutečnosti. „Je-li nějaká pravda obecně uznávána, není proto ještě pravdou, ale naopak, právě proto podléhá rozumové

¹³⁵ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 50.

¹³⁶ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 41.

¹³⁷ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 13.

¹³⁸ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 51.

¹³⁹ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 116.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 116.

¹⁴¹ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 46.

kontrola.“¹⁴² Je tedy potřeba přiznat nebo alespoň připustit svoji nevědomost a vycházet především z rozumového poznání.

6.1 Montaignova skepse jako nástroj vyrovnání se s přeměnou světa

Díky zámořským objevům přestaly býti obecně platné a často i závazné skutečnosti považovány za samozřejmé. Nově objevená realita nemohla být uchopena prostřednictvím starého vědění.¹⁴³ V době, kdy již plně fungoval knihtisk, a bylo možné studovat informace podávané jednotlivými cestovateli, tuto jeho skepsi jen podporovaly. Popis objevených krajín a jejich obyvatel byl často zavádějící až zastřený a značně se lišil od popisu stejného místa jiným pozorovatelem. Postupem doby byly jednotlivé cestopisy zpochybňovány a neadekvátnost lidského poznání se ukazovala stále markantněji.¹⁴⁴

Montaigne se ve svém díle přímo vyjadřuje k událostem objevení Nového světa. Toho nazývá bratrem a pátrá po odpovědi na otázku, zda ještě neexistují světy další, o kterých my Evropané nic netušíme. Montaigne popisuje nově objevená území jako malé děti, které neprošly klasickou evropsky pojatou výchovou, ale vyrůstaly samy o sobě, tak, jak jim velel jejich rozum a smysly.¹⁴⁵ Konkrétně ve svých úvahách poukazuje na odlišnosti kultury původních obyvatel Ameriky a vykresluje nepochopení, které podle něho přichází ze strany evropských dobyvatelů. Je jedním z myslitelů, kteří vnímají omezenost a krutost zacházení Evropanů s Indiány.¹⁴⁶

Montaigne v souvislosti se zámořskými objevy pochybuje o možnostech a celkovém potenciálu lidí dosáhnout poznání. Ať již člověk žije kdekoli a je zároveň představitelem určitého společenského a kulturního systému, měl by podle Montaigne vždy vycházet ze zkoumání sebe sama a samotná lidská existence dává každému z nás obdobné možnosti prožití kvalitního života.¹⁴⁷ Podstatou této myšlenky je přijetí lidské existence: „Přijetí podvojnosti lidské existence (vzmachem lidského ducha vyvažovaným omezením těla)umožňuje člověku směřovat ke kletu dobrého života.“¹⁴⁸ Montaignovi nezáleží na tom, zda jsme představiteli přírodního kmene nebo sofistickovaně pojatého státního zřízení.

¹⁴² MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 69.

¹⁴³ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 28..

¹⁴⁴ BURKE, P. *Společnost a vědění*, s. 230.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 231.

¹⁴⁶ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 240.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 111.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 214.

Poznávání nových světů tedy paradoxně nepodporuje míru lidského poznání, ale naopak ukazuje, kolik nepoznaného se nachází v našem světě. Dosáhnout nejvyššího poznání je dle Montaigne velmi problematické.¹⁴⁹ Poukazuje na to, že je nutné nadále vycházet ze sebe sama a dokázat se orientovat ve svém životě. Komparace s jinými světy a národy je podle něho přínosnou, avšak není zcela objektivní, jelikož řada myslitelů pobývá v Evropě a o Novém světě se dovídá pouze zprostředkovaně. „Vše živé, člověka nevyjímaje, je ve stavu plynutí; bytí tkví v pohybu a činu.“¹⁵⁰

Nemožnost dosažení úplného poznání je filosofickou cestou, která umožňuje pochybovat o čemkoli a přitom nerozhodovat či nečinit kategorické závěry. S tímto východiskem je možné z hlediska skepticismu přistupovat i k zámořským objevům. Montaigne Nový svět nikdy nenavštívil, přitom o něm píše značně detailně, a to díky zprostředkovanému poznání nově objeveného světa, kterou mu zajistil jeho osobní sluha, jenž Nový svět navštívil.¹⁵¹

Montaigne nevnímá objevené národy jako barbarské či divoké. Uvádí, že barbarstvím nazývá většina lidí to, co neznají a na co nejsou zvyklí. Podle Montaigne neznáme odlišné měřítko pravdivosti a rozumnosti, než to, které koresponduje s příklady a představami názorů a tradice země, ve které žijeme.¹⁵² „V té je vždycky domovem to dokonalé náboženství, dokonalá správa, dokonalý a dovršený způsob čehokoliv. Divochy jsou jmenovány národové přesně v tom smyslu, v němž říkáme, že divoce vyrostly plody, které vytvořila příroda sama od sebe a svým platným během: vpravdě bychom měli nazývat divokými spíše ty plody, které jsme svým umělým zásahem pozměnili a vyňali z pravidla.“¹⁵³

Montaigne přitom chápe odlišnost a rozmanitost cizích krajů a jejich národů jako inspirativní. Považuje za nerozum dávat přednost umělosti v životech lidí před Přírodou. Popisuje, že Evropané matku Přírodu dusí svými vlastními výmysly.¹⁵⁴ Naopak původní obyvatelé Ameriky vnímal jako s přírodou spřízněné a jednající podle principů z ní vycházejících.¹⁵⁵

Uvedená interpretace je závěrem eseje *O kanibalech*. Montaigne v tomto úryvku naráží

¹⁴⁹ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 55.

¹⁵⁰ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 109.

¹⁵¹ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 45.

¹⁵² MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 240.

¹⁵³ Tamtéž, s. 241.

¹⁵⁴ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 240 - 245.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 226.

na otázku barbarství a civilizovanosti. Zmiňuje zde kontroverzní prvek kanibalismu a popisuje ho, jako nástroj pro vyjádření nenávisti vůči nepříteli. Montaigne popírá, že by Indiáni byli a priori barbary a klade důraz na to, že nemůžeme barbarstvím nazývat vše, co je pro nás nové, nezvyklé a zvláštní. Montaigne staví do popředí přirozenost domorodých obyvatel a jejich souznění s přírodou a životem v ní.¹⁵⁶

Montaigne naznačuje, že Evropané jsou zahleděni do svých zvyklostí, které chápou jako civilizované.¹⁵⁷ Rozlišuje společenský systém zvyklostí jako přirozený a uměle vytvořený. Podle jeho mínění se zdá, že barbarství v pozitivním slova smyslu je člověku přirozené a prospěšné. Montaigne uvádí, že není možné nově objevenou kulturu primárně odsoudit jako barbarskou. Podle něho má každá kultura své typické hodnoty, tradice, zvyklosti a každý jedinec by měl zůstat součástí vlastní kultury, jelikož kultura jiná by ho mohla zničit.¹⁵⁸

Značně zkreslené informace o životě Indiánů nechávaly prostor ke vzniku chybně koncipovaných strategií, které měly vést k podrobení původních obyvatel. Realita a fantazie zde narážely na řadu úskalí, která vedla k potírání původních kulturních principů a tradic a to značně drastickou cestou.¹⁵⁹ „Můžeme tedy ony národy nazývat barbarskými, měříme-li pravidly rozumu, nikoli však, vezmeme-li za pravidlo sebe samé, kteří je všemožným barbarstvím překonáváme.“¹⁶⁰ Tak, jak uvádí Montaigne, Evropané k původnímu obyvatelstvu Ameriky přistupovali jako k necivilizované společnosti, a to i přes to, že časem začali chápat životní hodnoty a principy charakteristické pro běžný život Indiánů.¹⁶¹

Podobným tématem se zabývá Josep Fontana v díle *Evropa před zrcadlem*, v němž reflektuje proměny konstrukce identity Evropana. Podobně jako Montaigne vidí stěžejní východisko pro pochopení cizí kultury v umění vystoupit z pokřivených představ, které Evropani vnímají za relevantní. "Potřebujeme vyjít ze síně s křivými zrcadly, v níž vězí naše kultura. Jen tehdy budeme moci odstranit lineární pojetí běhu dějin, které mechanicky interpretuje každou změnu jako zlepšení.“¹⁶² Obdobně jako Montaigne vnímá výsadní postavení Evropanů ve světě jako pokřivené a zavádějící. Fontana jako primární vnímá rozbití křivých zrcadel¹⁶³, která nás klamou. U dobyvatelů Nového světa podle něho jasně vystupuje

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 229

¹⁵⁷ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 46.

¹⁵⁸ PAGDEN, A. *The Fall of Natural Man*, s. 73.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 12 – 51.

¹⁶⁰ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 243–244.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 243.

¹⁶² FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*, s. 66.

¹⁶³ FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*, s. 69 – 70.

do popředí idea přesvědčení Evropanů o jejich duchovní a kulturní superioritě, která je chybná.¹⁶⁴

Montaigne popisuje odlišnost setkání Evropanů s Amerikou, jako skutečnost, na kterou nebylo možné se objektivně připravit.¹⁶⁵ Objevení Ameriky představovalo pro Evropany doslova kulturní šok.¹⁶⁶ Poměrně často docházelo k vytváření zkresleného pohledu na život Indiánů. Montaigne naráží na realitu, která není skutečná, ale přizpůsobená evropskému stylu myšlení. Křesťanství zde naráží na kult přírodního náboženství, které je později misionáři nazýváno dílem ďábla.¹⁶⁷ Esej *Objev Nového světa* předkládá kritický pohled Montaigna na postupy kolonizátorů, kteří se podle jeho mínění chovali nadřazeně vůči domorodcům a jejich hlavní snahou bylo, vnutit jim své náboženské myšlení.¹⁶⁸ Montaigne o Indiánech hovoří jako o lidech, kteří rozhodně nejsou oproti Evropanům zaostalí.¹⁶⁹

Některé Montaignovy myšlenky směřují k tomu, co bylo po objevení Ameriky jedním z primárních měřítek postavení domorodého obyvatelstva. Jedná se o utopisticky definovanou ideu tzv. ušlechtilého divocha, která nese prvky mýtu. Ten je propojen s podobou pozemského ráje či jinak se snem o zlatém věku.¹⁷⁰ Vize ušlechtilého divocha se v souvislosti s objevením Ameriky dostává do popředí interpretací života a kultury Indiánů, začíná se prosazovat novověká podoba ušlechtilého divocha.¹⁷¹ K představě ušlechtilého divocha přispěl i objevitel Ameriky Kryštof Kolumbus, který domorodé obyvatele popisoval jako nejvelkorysejší lidi na světě.¹⁷²

Montaigne v eseji *O Kanibalech* popisuje kvality domorodců: „Ani slova, jež označují lež, zradu, přetvářku, lakomství, závist, pomluvu, odpuštění, nebyla tu nikdy slýchána.“¹⁷³ Známy je též popis Kryštofa Kolumba, který o domorodcích uvádí: „Jsou to li dé věru dobrosrdeční a nezištní a tak ve všem ochotní, že v celém světě není po mém soudu lidu lepšího a lepší země.“¹⁷⁴ Další kdo sdílel představu ušlechtilého divocha, byl Las Casas. Předkládá obraz Indiánů, kteří jsou obdařeni bystrou myslí, jsou učenliví, mírumilovní, pokorní a věrní:

¹⁶⁴ FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*, s. 63 – 71.

¹⁶⁵ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 269.

¹⁶⁶ GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví: zázraky Nového světa*, s. 71.

¹⁶⁷ PAGDEN, A. *The Fall of Natural Man*, s. 125.

¹⁶⁸ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 296 – 297.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 244.

¹⁷⁰ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 270-271.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 271.

¹⁷² TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 50.

¹⁷³ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 240.

¹⁷⁴ KOLUMBUS, K. *Lodní deník - Giornale di bordo di Cristoforo Colombo*, s. 186.

„Lidé tito nadání jsou myslí bystrou a učenlivou; lid jest učenlivý a veškeré vzdělanosti schopný a k přijetí svatého našeho katolického náboženství velezpůsobilý.“¹⁷⁵ Podle Budila představovaly přírodní rysy domorodých obyvatel pro dobyvatele idealizovanou podobou počátku jejich vlastní historie.¹⁷⁶

¹⁷⁵ LAS CASAS, B. *O zemi indijských – Pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, s. 19 – 20

¹⁷⁶ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 269.

7 Stephen Greenblatt

Stephen Greenblatt cíl Kolumbovy cesty vnímá jako něco, co se nedá jednoznačně klaně či záporně pojmout. Kolumbus řekl, že si tuto krajinu přivlastňuje. A že má pro ni i jméno.¹⁷⁷ „Zde i v celém počátečním diskursu Nového světa jsou uklidňující znaky administrativního řádu – byrokratické vzorce již osvědčené v četných dřívějších vojenských, diplomatických a právních střetnutích v Evropě a Africe – klamně vědomě či nevědomě nás odvádějí od všeho, co bylo v prvních kontaktech Evropanů s obyvateli Ameriky znepokojující, jedinečné a děsivé.“

V Americe dle Greenblatta čekala doslova nepředvídatelná situace. Evropané netušili, jak domorodé obyvatelstvo žije. Nevěděli nic konkrétního o domorodém obyvatelstvu, jeho kultuře, náboženství, jeho jazycích či společensko - politickém uspořádání. Evropané se ani nechtěli seznámit s tím, jaké hodnoty, pravidla či jazykové struktury jsou indiánům vlastní. Stephen Greenblatt reflektuje dějinné události spojené s podmaněním Nového světa na základě řečových aktů. Dle něho Indiáni neměli možnost se nikterak vyjádřit k tomu, jak jim Kolumbovi muži začali vládnout a podmaňovat si je. Osud indiánů byl již rozhodnut předem. Ve své knize *Podivuhodná vlastnictví*. Zázraky Nového světa píše, že domorodci při pohledu na čepele nožů vůbec netušili, jak jsou ostré a nechtěně se tak pořezali. Právě jejich nevědomostí rostla převaha Evropanů, je posilován jejich pocit nadřazenosti a absolutní moci nad domorodým obyvatelstvem.¹⁷⁸ „Odsoudí spolu s naprostým nedostatkem imunity vůči evropským chorobám domorodce z karibské oblasti k smrti.“¹⁷⁹

Tzvetan Todorov, další současný autor zabývající se problematikou objevení Nového světa, deklaruje, že conquistadoři velmi dobře tušili, že právě epidemie je silnou zbraní v jejich rukou. „Neznají tajemství bakteriologické války, ale kdyby mohli, jistě by nemocí vědomě využili; je také docela pravděpodobné, že ve většině případů neučinili nic, aby rozšíření epidemií zabránili. To, že Indiáni umírají jako mouchy, dokazuje jasně, že Bůh je na straně dobyvatelů.“¹⁸⁰

¹⁷⁷ GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví. Zázraky Nového světa*, s. 82.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 82.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 82.

¹⁸⁰ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 160.

8 Závěr

Cílem této práce je provedení analýzy renesančního filosofického myšlení tak, jak se rozvíjelo v návaznosti na objevení Nového světa. Obsah textu je zpracován především prostřednictvím deskripce a analýzy tří dobových filosofických proudů. Představitelé těchto směrů reflektovali objevení Ameriky, a to prostřednictvím názorů a východisek utopismu (Thomas More), skepticismu (Michel de Montaigne) a přírodní filosofie (Francis Bacon). Nové poznatky pak vnáší autoři reflexí, které jsou poplatné několika posledním desetiletím. V práci jsou tak zohledněny názory jednak Tzvetana Todorova a i Stephena Greenblatta. Právě tyto názory bylo potřeba dle dobového diskursu v práci uvést alespoň v jednoduchých konotacích. Vše bylo uváděno v kontextu s důsledky, které s sebou přinesly zámořské cesty.

Rozbor vybraných kapitol a děl jednotlivých myslitelů byl zasazen do kontextu renesančního myšlení. Nutno podotknout, že komparace názorů jednotlivých filosofů byla velmi nesnadná. Je potřeba zdůraznit, že jednotlivé filosofické směry se ve svých názorech na objevení Nového světa liší, patrné je to už při rozboru názorů Michela de Montaigne a Francise Bacona. Montaigne jako představitel skepticismu jasně odsuzuje kolonizaci nově objeveného území a jeho obyvatel. Ani nestaví člověka – tedy tady myšleno Evropana do středu „středu vesmíru“, tedy jako nejchytřejší bytost na Zemi. Kritizuje nadřazenost a panovačnost Evropanů, staví se za práva domorodců, které svým způsobem i velmi obdivuje a považuje je za nadané inteligentní bytosti. Francis Bacon je autor induktivní vědecké metody a reformátor věd a na rozdíl od Montaignova idealizujícího postoje vůči domorodcům, Bacon klade důraz na obezřetné chování při respektování Indiánů a jejich tradic. Montaigne se nebojí veřejné kritiky a otevřeně hovoří o nelidském zacházení s domorodými obyvateli. Při srovnávání jejich názorů na chování Evropanů při objevování Ameriky je Montaigne radikálnější vůči praktikám kolonizátorů. Na rozdíl od Montaigna si je Bacon vědom, že by měl být opatrnější vzhledem ke své politické roli. A především z hlediska vědeckých objevů a bádání považuje Nový svět za cíl, ve kterém by mohly vyrůst další zajímavé vědecké novátorské projekty. Thomas More jako utopistický filosof hledí na toto historické období s entusiasmem a s tím, že poblíž Ameriky existuje jakási „země zaslíbená“, kde bude umožněno realizovat svět se spravedlivým řádem. Každý z filosofů přispěl svým pozorováním a vnímáním reality, u Casase opravdu reality, kterou prožil, u ostatních to byla realita zprostředkovaná, konkrétně u Montaigne to byly informace skrze jednoho domorodce.

Co se tématu objevování Nového světa týče, je zřejmé, že názor na tuto historickou skutečnost se od 16. století vyvíjel, snad každé století přinášelo stále nové reflexe této

problematiky. Lze ale předpokládat, že sblížení kultur, jejich koexistence, téma nadřazenosti, nadvlády, jinakosti nabývá v současnost a realitě 21. století opět na aktuálnosti a zároveň nutnosti seznamovat se s myšlením filosofů minulosti, které mohou být bohatou inspirací pro lidskou současnost i budoucnost.

9 Seznam použité literatury

- AÍNSA, F. *Vzkříšení utopie*. 1. vyd. Brno: Host, 2007. ISBN 978-80-7294-214-5.
- BACON, F. *Nová Atlantida a Eseje*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1980.
- BACON, F., *Novum Organum*. První vydání. Praha: Svoboda, 1990. Přel. Zůna, M. ISBN 80-205-0107-X.
- BITTAR, T. *Dobývání nových světů*. 1. vyd. Praha: Gemini, 1994. ISBN 80-85820-09-9.
- BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias: Thomas More: Utopia / Francis Bacon: New Atlantis / Henry Neville: The Isle of Pines* (Oxford World's Classics). Oxford University Press, 2009. ISBN-10: 0199537992.
- BURKE, P. *Společnost a vědění*. První vydání. Praha: Karolinum, 2008. ISBN: 978-80-246-1319-2.
- BURKE, P. *Italská renesance*. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0589-5.
- BURCKHARDT, J. *Úvahy o světových dějinách*. Praha: Melantrich, 1971.
- BUDIL, I. T. *Za obzor Západu: Proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase*. 1. vyd. Praha: Triton, 2001. ISBN 80-7254-163-3.
- ČERNÁ, J. *Očitá svědectví – Španělsko, Nový svět a změna vědeckého komunikačního paradigmatu*. Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-064-2.
- ČERNÁ, J. a kol. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků*. 1. vyd. Plzeň : Epocha, 2011. ISBN 978-80-7425-088-0.
- DELUMEAU, J. *Dějiny ráje, zahrada rozkoše*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-460-X.
- ELLIOT, J. H. *Empires of the Atlantic World: Britain and Spain in America 1492- 1830*. Yale University Press, 2007. ISBN 0-300-11431-1.
- FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*. Nakl. Lidové noviny, 2001. ISBN: 80-7106-395-9.
- GARIN, E. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN: 80-7021-653-0.
- GORFUNKEL, A., CH. *Renesanční filosofie*. první vydání. Praha: Svoboda, 1987
- GRAFTON, A. *New World, ancient text: The Power of Tradition and the Shock of Discovery*. President and Fellow of Harvard College, 1992. ISBN 0-674-61875-0.
- GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví. Zázraky Nového světa*. Praha: Karolinum, 2004.

ISBN 8024608618.

- HANKINS, J. *Renesanční filosofie*. Praha: Oikoymenh, 2011. ISBN: 978-80-7298-438-1.
- HOLZBACHOVÁ, M. *Amerika země Indiánů*. Panorama, 1980. 11-006-81.
- YATES, Frances, A. *Rozenkruciánské osvícenství [The Rosicrucian Enlightenment]*. Překl. Martin Konvička. Praha: Pragma, 2000. [ISBN 80-7205-667-0]
- JANÁČEK, Josef. *Čtyři plavby Kryštofa Kolumba*. první vydání. Praha: Panorama, 1992. ISBN 80-7038-213-9.
- JOHNSON, P. *Dějiny renesance*. První vydání. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-68-3.
- KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*. B. p. v. Praha: Kora, 1992. ISBN 80-901092-5.
- KOLUMBUS, K. *Lodní deník - Giornale di bordo di Cristoforo Colombo*. Nakladatelství Novina, 1942.
- LAS CASAS, B. *O zemi Indijských pustošení a vylidňování zpráva nesjtručnější*. 1.vyd. Praha: Lidová demokracie, 1954.
- MILLER, D. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister a Principal ISBN 80-85947-56-0
- MONTAIGNE, M. *Eseje*. Praha: Odeon, 1996.
- MORE, T. *Utopie*, Praha: Mladá Fronta 1978.
- NENDZA, James. *Religion and Republicanism in More's Utopia*. In: *The Western Political Quarterly*, 1984. Vol. 37, No. 2, s. 195-211.
- PAGDEN, A. *The Fall of Natural Man: The American Indian and the Origins of Comparative Ethnology* (Cambridge Iberian and Latin American Studies). Cambridge University Press, 1987. ISBN-10: 0521337046.
- PELTONEN, M. (editor) *The Cambridge Companion to Bacon*. Cambridge University Press, 1996. ISBN: 9780521435345.
- POPKIN, R. *The History of Scepticism from Savonarola to Bayle*. Third enlarged edition, Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-510768-3.
- ROTHSTEIN, E. *Visions of Utopia*. New York: Oxford University Press Inc, 2003. ISBN 0-19-

514461-9.

- RÖD, W. *Novověká filozofie I*. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-039-4.
- ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filozofie*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009. 185 s. ISBN 978-80-7043-822-0.
- TAMPIEROVÁ, Helena. *Thomas More - státník a teolog*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2002, 143 s. ISBN 8086263347.
- TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0582-8.
- VESPUCCI, A. (ed. G. T. Northup) *Mundus Novus: letter to Lorenzo Pietro di Medici*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1916.

10 Resumé

The main topic of this bachelor thesis is the discovery of the New World and the change of Renaissance philosophy and science in this context. The key attention is to be drawn at the reflection of the New World's discovery in works of renaissance authors and meanwhile the structure of the science system in the context of overseas discoveries is reflected upon. As well as this, three philosophical movements which reacted on this historical period through their philosophical views are included. These are scepticism, utopism and the natural philosophy.

The criterion of the choice of philosophers reflecting the discovery of the New World was the differentiation in opinions on the perception of the situation in America. Michele de Montaigne represents the critics of the behaviour of conquistadors, defends the idea of the protection of natives and criticizes European conquering behaviour in public. Francis Bacon being a little restrained in critics understands the New World as a place of future scientific investigations. Thomas More, the representant of the utopistic philosophy, thinks about an idealistic society which could emerge on the new continent.

At the end of the thesis, all reflected philosophical movements are evaluated, as each of them brought a different point of view at the given period. The comparison is the subject to the philosophical thinking and opinions of Francis Bacon and Michele de Montaigne. The opinions of philosophers on the discovery of the New World could be inspirative even in the world of the 21st century.